

Türkiye'ye Göç ile Gelen İlkokul Öğrencilerinin Okulda Arkadaşlarıyla Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Zeliha Nurdan BAYSAL¹

Serap ÇİMŞİR²

Özet

Bu araştırmanın amacı, ilkokulda öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin okul ortamında arkadaşları ile ilgili yaşadıkları sorunları ve bu sorunların çözümüne ilişkin görüşlerini kendi bakış açılarıyla ortaya koymaktır. Temel yorumlamacı nitel araştırma desenine göre temellendirilen çalışmanın verileri İstanbul ili Ataşehir ilçesinde yer alan bir devlet ilkokulunda öğrenim gören 15 yabancı uyruklu öğrenci (Suriyeli, Kırgız, Filistinli, Türkmen, Özbek, Azeri, Ukraynalı ve Rus) ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşme formlarından elde edilmiştir. Veriler içerik analizi ve betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda katılımcı öğrencilerin arkadaşları ile en çok “şiddet/itme/vurma”, sonra “dalga geçmek/kötü davranmak”, “rahatsız edilmek” ve en az “bağırma/kızma” davranışları ile karşılaştıkları belirlenmiştir. Öğrenciler bu sosyal sorunların çözümünü en çok öğretmenin en az da ailesinin çözebileceğini düşünmektedir. Öğrencilerin çoğu çözümü “öğretmen ile konuşarak” en azı “o arkadaştan uzak durarak” gerçekleştirebileceğini ifade etmiştir. Katılımcı öğrencilerin çoğu “arkadaşlarının kendilerine iyi davranmasını/dışlamamasını”, “saygı” ve “sevgi” göstermesini istemektedir. Bu sonuçlara göre göç ile gelen ilkokul öğrencilerine arkadaşları ile sorunlarını çözebilmeleri için sosyal destek ve dil öğretimi programları uygulanması önerilebilir.

Anahtar kelimeler: Yabancı uyruklu öğrenciler, ilkokul, arkadaş sorunları, sorun çözme.

Turkey Migration of incoming Elementary School Students Problems with Their Friends at School and Suggested Solutions

Abstract

The purpose of this study is to reveal the problems experienced by foreign students studying in primary school with their friends in the school environment and their views on the solution of these problems from their own perspective. The data of the study, which was based on the basic interpretive qualitative research pattern, were obtained from semi-structured interview forms with 15 foreign students (Syrian, Kyrgyz, Palestinian, Turkmen, Uzbek, Azeri, Ukrainian and Russian) studying in a public primary school located in Ataşehir district of Istanbul. The data were analyzed by content analysis and descriptive analysis technique. As a result of the evaluation of the obtained data, it was determined that the participant students encountered the most “violence/push/hit”, then “mock/behave”, “be disturbed” and “least shout/angry” behaviors with their friends. The students think that the solution of these social problems can be solved most by the teacher and at least by the family. Most of the students stated that they could perform the solution by “talking to the teacher” and at least “by staying away from that friend”. Most of the participant students want their friends to “treat/ not to exclude”, “respect” and “love”. According to these results, it is recommended to apply social support and language teaching programs to primary school students who come with migration to solve their problems with their friends.

Key words: Foreign students, primary school, friend problems, problem solving.

¹ Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi. znbaysal@marmara.edu.tr

² MEB. Ali Nihat Tarlan İlkokulu. serapkr@gmail.com

Giriş

Günümüzde teknoloji, internet, iletişim ve ulaşım ağlarındaki gelişmeler dünyanın küreselleşme olgusunu beraberinde getirmiştir. Bunların yanı sıra eğitim, sağlık, savaşlar ve kültürel nedenler insanların göç etmesine sebep olmuştur. Hiç şüphesiz bu göç hareketi sosyal, ekonomik, kültürel ve eğitsel sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle savaşlar nedeniyle göç eden ailelerin, bilhassa çocukların, bu olgudan yaşamları boyunca her boyutta olumsuz etkilendiği söylenebilir. Birleşmiş Milletler verileri (UNHCR, 2020)'ne göre dünyada 2018 yılı sonu itibarıyla 79,5 milyon zorla yerinden edilmiş insan; 26 milyon mülteci; 45,7 milyon kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişi; 4,2 milyon ise sığınmacı tespit edilmiştir. Bu rakamlar küresel bir göç hareketi istatistiklerinden sadece bir kısmıdır.

Dünya genelinde neredeyse her ülke göç almaktadır. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında toplu nüfus hareketleri olmuş, göçmen nüfusu son 50 yılda hızlı bir artış göstermiştir. Nitekim Birleşmiş Milletler verilerine göre göç hareketi, son 20 yıldaki hızıyla artmaya devam ederse, dünyadaki uluslararası göçmenlerin sayısının 2050'de 405 milyona ulaşması beklenmektedir. Türkiye de, coğrafi konumu itibarıyla göçmenlere kapılarını açan, ihtiyaç duyanları koruma altına alan ve dünya kamuoyu tarafından da saygı duyulan köklü bir göç geleneğine sahiplik etmiş bir ülkedir (Türkiye Göç Raporu, 2016, s. 23). 2017 yılı sonunda Türkiye, mülteci nüfusunda %21'lik bir artışla yılın başında 2,9 milyondan sonunda 3,5 milyona kadar dünyanın en fazla mültecisine ev sahipliği yapan ülke olmaya devam etmiştir. Türkiye'de barındırılan toplam mülteci nüfusu Suriyelileri (3.424.200), Iraklıları (37.300), İranlıları (8.300) ve Afganları (5.600) içermektedir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR], 2017, s.17). Dolayısıyla Türkiye'de çok fazla yabancı uyruklu insan yaşamakta ve okul çağındaki birçok yabancı uyruklu öğrenci de okullarda eğitim görmektedir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin içerisinde sayıca en fazla Suriyeli öğrenciler bulunmaktadır. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin en yoğun olarak yaşadığı iller arasında İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin ve Kilis yer almaktadır. Geçici koruma kapsamındaki bu grubun içinde 5-14 yaş arası çocukların sayısı 484.508'i erkek ve 441.232'si kız olmak üzere 925.740'tır (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Bu öğrencilerin okullaşma oranları ise illere göre farklılık göstermekte; Malatya %72 ile ilk sırada yer alırken; Sakarya, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Adıyaman %50 ve üzeri; İstanbul, Hatay, Kilis, Şanlıurfa ve Ankara'da %50'nin altındadır. Okula kazandırılmış öğrencilerin %18'i İstanbul'da, %12'si Gaziantep'te, %8'i Şanlıurfa ve Bursa'da ve %7'si Hatay'dadır (Taştan ve Çelik, 2017, s.14). Dolayısıyla Suriye'den göçün ve okullaşma oranının en fazla İstanbul'da olduğu söylenebilir. Göç ile gelen ailelerin çocuklarını bu şehirlerdeki okullara kaydettirebilmeleri için bazı resmi işlemleri de gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

Aileler, çocuklarını Türk okullarına kaydettirebilmek için öncelikle İl Milli Eğitim Müdürlüklerine başvurmaktadır. Sonrasında ise çocukların geçmişteki eğitim durumları ve mevcut becerileri dikkate alınarak hangi sınıfa ve hangi okula kaydedileceği belirlenmektedir. Türk okullarına ya da Geçici Eğitim Merkezleri (GEM)'ne kayıt olabilmek için Türk makamlarında kayıtlı olunması ve geçerli bir ikamet izin belgesine, Geçici Koruma kimlik belgesine ya da Yabancı Tanıtma Kartına sahip olunması gerekmektedir. Öğrenciler kimlik belgesinin henüz hazırlanamadığı durumlarda, eğitim kurumlarına "misafir öğrenci" olarak kabul edilmektedir. Çocuğun yerleştirileceği sınıfa ilişkin karar genel olarak "Tanıtma ve Denklik Komisyonu" tarafından alınmaktadır. Öğrenciye ait veriler aynı zamanda e-okul ya

da “Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi” (YÖBİS) bilgi yönetim sistemlerine de kaydedilmektedir. Tüm bu işlemleri aileler, çocukları için yapmak durumundadır. Çocuğun okula kayıt olmadan önce Türkçe konuşabiliyor olması gerekli değildir. Çocukların okula erişim hakkı Türkçe konuşamadıkları gerekçesiyle reddedilemez (Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Küresel Eğilimler Raporu, 2017, s. 15-16). Türkçe bilme şartı aranmadan eğitim sürecine dâhil olan bu çocukların bir kısmı anaokulu eğitiminden faydalanmakta, daha sonra da ilkokula devam etmektedir.

Hayatları bu şekilde bozulan, değişen 7.4 milyon mülteci çocuk için, okul genellikle normalliklerini yeniden kazanmaya başladıkları ilk yerdir. Okul çocuklar için düzen, güvenlik, barış ve arkadaşlık anlamı taşımaktadır. Uyrukları veya yasal durumları veya ebeveynlerinin durumları ne olursa olsun, çocuklar kendilerini geliştirmelerini sağlayacak akademik ve müfredat faaliyetlerine okul aracılığıyla hak kazanırlar (Birleşmiş Milletler Kriz Ortamında Mülteci Eğitimi, 2018, s. 5). Temel bilgi ve becerilerin kazanıldığı ilkokul, yabancı uyruklu öğrencilerin yaşama tekrar tutunabilmeleri, yaşadıkları olumsuzluklardan kurtulabilmeleri için güzel ve eğlenceli bir fırsattır. Ancak özellikle savaş gibi olumsuz nedenlerden dolayı göç etmiş bu çocuklar için okula, sınıfa, öğretmenlerine ve arkadaşlarına uyum sağlayabilmek oldukça güçtür. Üstelik kendilerinden derslerle ilgili akademik bir beklentinin olması özellikle de ülkenin dilini bilmeyen bir öğrenci için, baş edilmesi güç bir hale dönüşebilir.

Göç eden birey eski kültüründe sahip olduğu kimlik, öz benlik, psikolojik eğilim, memnuniyet durumu ve iyilik halini yeni kültürel sisteme de taşımak istemektedir. Ancak bunu gerçekleştirememek, bununla birlikte ihtiyaç duyduğu sosyal destek unsurlarından mahrum kalmak bireyde patolojik olarak birtakım duyuşsal ve bilişsel sorunlara neden olabilmektedir (Rhinesmith, 1985; akt. Karataş, 2019, s. 970). Öte yandan yeni bir ülkeye adaptasyon sürecindeki mülteci öğrencilerin eğitimden verimli şekilde faydalanabilmeleri, yaşadıkları olumsuz deneyimleri kenara bırakıp yaşama tutunabilmeleri, yeni geldikleri ülkeye ilişkin olumlu duygular hissedebilmeleri, olumlu öğretmen tutumuyla kolaylaşmaktadır. Özellikle ilk deneyimlerin, öğrenmelerin, tutumların olduğu ilkokulda sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yaklaşımları büyük önem arz etmektedir (Köse, Bülbül ve Uluman, 2019). Öğretmenlerinin yanı sıra arkadaş grupları da bu öğrencilerin çevrelerine uyumları ve eğitimlerinden verim alınması açısından çok önemlidir.

Özelde Suriyeli genelde ise yabancı uyruklu öğrenciler farklı etnik ve kültürel yapılarından dolayı okula uyum sorunu yaşamaktadır. Eğitim ortamında ve sosyal ortamlarda çocuklar, çoğu zaman dil ve iletişim problemleri yaşamaktadır. Savaş ve göç sürecinde anksiyete, travma, güvensizlik, kötü sağlık koşulları, depresyon, aşırı uyarılmışlık gibi olumsuz yaşantılar bilişsel süreçlerini olumsuz etkilemekte ve akademik başarılarını düşürmektedir. Ayrıca aileler de zor yaşam koşulları sebebiyle çocukların eğitimlerine yeterli destek olamamaktadır (Röxas, 2011; Oikonomidoy, 2010; Şeker ve Aslan, 2014; akt. Şimşir ve Dilmaç, 2018). Böylece farklı ülkelerden farklı kültürlerden öğrencilerin zorunlu eğitim kapsamında ilkokullarda eşit eğitim sağlanması isteği çok kültürlü eğitim yaklaşımını da gündeme getirmektedir.

Çok kültürlü eğitim; farklı ırk, sosyal grup ve etnik yapılardan gelen öğrenciler için eşit eğitim fırsatı sağlama, okul ortamını değiştirme ve yeniden yapılandırmayı amaçlayan bir eğitim yaklaşımıdır. (Banks ve arkadaşları, 2001; akt. Demir, 2012). Hidalgo ve arkadaşlarına (1996; akt. Demir, 2012) göre, çok kültürlü eğitim, çoğulculuk ve farklılık esası üzerine kurulu olarak demokrasi, eşitlik ve adalet ilkelerine

dayanmaktadır. Dolayısıyla çeşitli uluslardan öğrencilerin okulun sosyal ve eğitsel olanakları ile eğitim sürecine dâhil olması kültürel anlamda bir etkileşimi de doğurmaktadır.

Uluslararası öğrencilerin içinde bulunduğu çok kültürlü eğitim yaklaşımında, farklı kültürlerden gelen ve yabancı bir ülkede kalan bireylerin yaşadıkları güçlükleri açıklayan kültür şoku kavramından da bahsetmek gerekir. Kültür şoku kavramı, yeni bir kültür içinde ne yapılacağını bilememekten kaynaklanan kaygılı hali ve yaşanan sıkıntıyı tanımlamak için kullanılmaktadır (Pederson, 1995; akt. Aksoy, 2012, s. 299). Farklı bir ülkede ve farklı bir kültürün içinde bulunmanın neden olabileceği rahatsızlıkların kişide duygusal ve sosyal sorunlara neden olması kaçınılmaz bir durumdur.

Kültürel şoka neden olan durumlar ve belirtileri; bireyin yeni kültürde olma motivasyonu ve nedeni ile psikolojik sağlamlık düzeyi ve manevi dayanak noktalarına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Bu duruma bağlı olarak zorunlu göç yapan ve göç öncesi, süreci ve sonrasında travmatik yaşantılara maruz kalan üstüne kültürel şok yaşayan bireylerin yeni kültüre uyum sağlama sürecinde psikolojik ve sosyo-kültürel kaynaklı birçok problem yaşayacağı öngörülmektedir (Karataş, 2019, s. 971). İki kültür arasındaki benzerlik ne kadar fazla ise bireyin yaşayacağı kültür şoku o oranda az olabilir. Ancak burada kişinin ülkesinden ayrılma nedenini yaşadığı olumsuz olayları da göz önünde bulundurmak gerekir. Geldikleri ülkenin yabancılara karşı tutumu, hoşgörüsü, misafirperverliği ve kültürel unsurların benzerliği yaşanan zorlukları azaltabilir.

Mültecilik olgusu açısından hoşgörü ve barış kültürü ile yakından ilgili bir husus da toplumsal bütünleşmedir. Hangi topluma göç edilirse edilsin, o toplumun temel hedeflerinden biri, göçmenlerin uyumu, toplumsal bütünleşmeye dâhil olmaları ve böylece toplum hayatının huzurlu ve sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesidir. Böylece göçmen, bir yandan göç ettiği toplumun değerlerini özümserken, diğer yandan kendi değerlerini kaybetmeden yeni bir kimlik inşa edebilir (Tosun, Yorulmaz, Tekin ve Yıldız, 2018). Tüm bunları gerçekleşmesi hem zaman alıcı hem de zorlu bir süreci gerektirmektedir.

Uluslararası göç hareketinin neden olduğu çok kültürlü ortamlarda kişilerin birbirleriyle iletişimini sağlıklı yürütebilmek, etkili ve verimli bir işbirliği oluşturmak, kültürel uyumu sağlamak ve çatışmaları önlemek bir gerekliliktir (Aksoy, 2012, s.298). Gezi (1981; akt. Demir, 2012), çok kültürlü eğitime ilişkin beş ana yaklaşımdan bahsetmiştir: Kültürel olarak farklı öğrencilerin eğitim olanaklarının eşitlenmesine odaklanan, kültürel farklılıkları anlamayı, kültürel çoğulculuğu korumayı amaçlayan, öğrencilerin farklı kültürlerde iş görmeleri için yardım eden ve çoklu sistemlerde yeterliliği geliştirmek için eğitimidir. Dolayısıyla çok kültürlü eğitimle ön yargıların azalması ve uluslararası öğrencilerin eğitiminde fırsat eşitliği sunan bir eğitimle okulda sosyal uyum ve iletişim ile ilgili sorunların azalacağı düşünülebilir.

Karşılıklı uyum yaklaşımının, mültecilere yönelik ırkçılık, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele ve kapsayıcı uygulamalar vasıtasıyla desteklenmeye ihtiyacı vardır. Eğitim ortamları ve okul ikliminin hem öğrenciler hem aileler için samimi, pozitif ve destekleyici olması gerekmektedir (Tüzün, 2017). Uluslararası ölçekte göç eden ve yerleştikleri ülkede azınlık durumunda olan bireylerin baskın olan yerel kültüre, kendi kültürlerine, her ikisine birden ağırlık vermeleri ya da hiçbirine ağırlık vermemeleri söz konusu olmaktadır. Bu seçenekler açısından değerlendirildiğinde, kültürel uyum, göçmen durumundaki bireylerin baskın kültürel normlara sosyokültürel anlamda uyum ve edinim

kazanmaları olarak tanımlanmaktadır (Gül ve Kolb, 2009, s. 139; akt. Aslan, 2012, s. 300). Öte yandan öğrencilerin sosyal/duyuşsal becerileri de içinde buldukları ortama uyum sürecinde etkili faktörlerdendir.

Bireyin içinde yaşadığı toplumla ilintili olan sosyalleşme toplumsal bir kavramdır. Her toplum bireylerden farklı durumlar için belli davranışlar geliştirmesini bekler. Birey bu davranışları öğrenirken de kendini gerçekleştirir. Bu süreçte bazı bireyler dışa dönükken, bazı bireyler kendilerini ifade etmekte güçlük çekebilir. Sosyal/duygusal beceri, öncelikle bireyin kendini tanıması ve doğru ifade edebilmesi daha sonra da çevresindekilerle bağlarını güçlendirmesiyle ilgilidir (Baysal, 2015, s. 218-219). İlkokul dönemi arkadaş ilişkilerinin oyun gruplarında öğrencinin kendini bulduğu ve sosyal becerilerin geliştiği önemli bir dönemdir. Bu nedenle bu süreçte akranlar ile sağlıklı iletişim çocuğun hem sosyal/duygusal becerisinin gelişmesini hem de sağlıklı kişilik gelişimini etkileyebilir.

Çeşitli nedenlerle ülkelerinden göç etmek zorunda kalan ailelerin -özellikle temel eğitim düzeyindeki- çocukları, arkadaşlarına ve öğretmenlerine uyum, dil ve iletişim, dersleri anlayamama ve başarılı olamama gibi çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Gerek yurt dışında gerekse yurt içinde yapılan çalışmalar incelendiğinde yabancı uyruklu öğrencilerin çeşitli sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Ancak genel olarak yurt içi araştırmaların daha çok Suriyelilere yönelik olduğu ve sorunların öğretmen veya yöneticilerin bakış açılarıyla belirlendiği; yurt dışı araştırmaların ise eğitim-öğretim ve uyum sorunlarıyla ilgili olduğu görülmektedir (Amaç ve Yaşar, 2018; Bulut, Kanat-Soysal ve Gülçiçek, 2018; Güngör ve Şenel, 2018; Meloni, 1986; Sıcat, 2011; Şimşir ve Dilmaç, 2018; Tosun, Yorulmaz, Tekin ve Yıldız, 2018).

Bu çerçevede Türkiye'ye göç ile gelen ilkokul öğrencilerinin arkadaşları ile yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların çözümünün, öğrencilerin kendi perspektiflerinden nitel bir çalışmayla derinlemesine incelendiğine rastlanmamıştır. Böyle bir araştırmadan elde edilecek sonuçlar, göç ile gelen öğrenciler için yapılabilecekleri daha temelden geliştirecek ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesinde ve konu ile ilgili yeni araştırmaların yapılmasında rol oynayan üniversitelere, hizmet içi eğitimleri organize eden Milli Eğitim Bakanlığı'na ve öğretmen uygulamalarına yol gösterecektir. Buradan hareketle çalışmanın problem cümlesi; Türkiye'ye göç ile gelen ilkokul öğrencilerinin okulda arkadaşlarıyla yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri nelerdir? şeklinde ifade edilebilir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'ye gelen ilkokul öğrencilerinin okulda arkadaşlarıyla yaşadıkları sorunları ve çözüm önerilerini kendi bakış açılarından ortaya koymaya çalışmaktır. Çalışmanın alt amaçları ise şunlardır:

- Göç ile gelen ilkokul öğrencilerinin arkadaşları ile yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- Göç ile gelen ilkokul öğrencileri arkadaşları ile yaşadıkları sorunları kimin çözebileceğini düşünmektedir?
- Göç ile gelen ilkokul öğrencileri arkadaşları ile yaşadıkları sorunları nasıl çözebileceğini düşünmektedir?
- Göç ile gelen ilkokul öğrencilerinin arkadaşları ile yaşadıkları sorunları karşısında arkadaşlarından beklentileri nelerdir? Bu öğrenciler çözümün ne olduğunu düşünmektedir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma; temel yorumlamacı nitel araştırma desenine göre kurgulanmıştır. Bu desende araştırmacılar; insanların yaşamlarını nasıl yorumladıkları, dünyalarını nasıl inşa ettikleri ve deneyimlerine ne anlam kattıkları ile ilgilenirler. Eğitim alanında da yaygın kullanılan bu desen, tüm disiplinlerde ve uygulamalı alanlarda kullanılabilir (Merriam, 2013). Bu çalışmada göç ile gelen ilköğrencilerinin arkadaşları ile yaşadıkları sosyal problemler ve çözümlerine yönelik deneyimleri anlaşılmasına ve yorumlanmasına çalışılmış, öğrencilerin verdiği örneklerdeki anlamı betimlemek ve görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma 2019-2020 eğitim öğretim yılının güz döneminde elverişli örneklem olarak İstanbul ili Ataşehir ilçesinde bir devlet okulunda yapılmıştır. Kazara ya da elverişli örnekleme ismi ile de anılan uygun örnekleme yönteminde (convenience/accidental/incidental sampling) zaman, para ve işgücü kaybını önleme temel amaç edinilir. Burada araştırmacı en ulaşılabilir ve maksimum tasarruf sağlayacak bir durum örnek üzerinde çalışır (Cohen ve Mannion, 1989; Ravid, 1994; akt. Büyüköztürk vd., 2017). Bu okula devam eden yabancı uyruklu 19 öğrenciden veli izni alınabilen 15 öğrencinin tümü araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin demografik özellikleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1 Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Öğrenci	Cinsiyeti	Yaşı	Sınıfı	Uyruğu	Kardeş sayısı	Türkiye bulunma süresi
Ö1	E	8	2. sınıfa kayıtlı fiilen 1. sınıf	Türkmenistan	3	1
Ö2	K	8	2. sınıfa kayıtlı fiilen 1. sınıf	Filistin	3	1
Ö3	E	9	3	Kırgızistan	3	2
Ö4	E	9	2	Suriye	4	4
Ö5	K	11	4	Suriye	3	5
Ö6	E	9	2	Suriye	3	4
Ö7	K	10	4	Filistin	2	1
Ö8	K	10	4	Suriye	4	4
Ö9	K	9	3	Türkmenistan	2	3
Ö10	E	8	2	Özbekistan	2	4
Ö11	E	8	2	Arabistan	4	2
Ö12	E	7	1	Kırgızistan	3	2
Ö13	E	8	2	Ukrayna	1	2
Ö14	K	8	2	Azerbaycan	1	1
Ö15	K	9	3	Rusya	2	2

Tablo 1 incelendiğinde çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin 7'sinin erkek 8'inin kız olduğu; öğrencilerin 4'ünün Suriyeli, 2'sinin Kırgız, 2'sinin Filistinli, 1'er öğrencinin ise Türkmen, Özbek, Azeri, Ukraynalı ve Rus olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yaşları 8 ile 11 arasındadır. Öğrencilerin 4'ü 1 yıl, 5'i 2 yıl, 1'i 3 yıl, 4'ü 4 yıl ve 1'i 5 yıldır Türkiye'de yaşamaktadır.

Verilerin Toplanması

Öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacılar tarafından hazırlanmış 6 sorudan oluşan Kişisel Bilgiler Formu doldurtulmuştur. Araştırmada, öğrencilerin sorunlarını ve çözüm için düşüncelerini belirlemek için araştırmacılar tarafından geliştirilen “Görüşme Formu” uygulanmıştır. Bu form hazırlanırken alan yazın taranmış ve göç ile gelen öğrencilerin arkadaşları ile yaşayabilecekleri sosyal sorunları değerlendirilerek taslak sorular oluşturulmuştur. Hazırlanan taslak sorular biri sınıf öğretmenliği diğeri psikolojik danışma ve rehberlik uzmanı olan iki uzmanın görüşlerine sunulmuştur. Bu görüşler doğrultusunda görüşme formuna son şekli verilmiştir. Uygulama öncesi bir ön uygulama yapılmış ve soruların anlaşıldığı görülmüştür.

Öğrencilerle görüşme yapılmadan önce araştırma ve veli izinleri alınarak görüşme takvimi oluşturulmuş ve görüşme gerçekleştirilmiştir. Formda yer alan sorular şu şekildedir: 1) Arkadaşlarıyla hiç sorun yaşadın mı? Hangi sorunlarla karşılaştın? 2) Arkadaşlarıyla ilgili sorunlarını kimin çözebileceğini düşünüyorsun? 3) Arkadaşların ile yaşadığın sorunları nasıl çözersin? 4) Sorun yaşadığın arkadaşından beklentin nedir? Çözümün ne olduğunu düşünüyorsun?

Verilerin toplanması öğrencilerin okullarında gerçekleştirilmiştir. Veli izinleri de alınan öğrencilerle ön görüşme yapılmış ve araştırma ile ilgili kısa bir bilgi verilmiştir. Daha sonra okul idaresi ile birlikte görüşme takvimi ve yeri belirlenmiştir. 3-13 Aralık 2019 tarihleri arasında form ikinci araştırmacı tarafından öğrencilere birebir görüşme yapılarak uygulanmıştır. Formların her birinin doldurulması 20-25 dakika sürmüştür. Okuma yazma bilen öğrenciler formu kendileri okuyup cevaplarını yazmıştır. Türkçeyi tam anlayamayan iki Filistinli öğrenciye Türkçeyi ve Arapçayı iyi bilen bir Suriyeli öğrenci tercümanlık yapmıştır. Tercümanlık yapan öğrencinin ilettiği cevapları araştırmacı aynen forma yazmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analizden yararlanılmıştır. İçerik analizi yöntemi ile ilişkiler ve kavramlar belirlenmeye çalışılmıştır. Betimsel analiz elde edilen verilerin oluşturulan temalar altında yorumlanması, açıklanması, neden-sonuç ilişkilerinin incelenmesi ve sonuca ulaşılmasını sağlayan bir yaklaşımdır. Ayrıca bu analiz tekniği verilerin araştırma soruları dikkate alınarak sunulmasına imkân vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Öğrencilerden toplanan formlar numaralandırılmış, her bir soruya verilen cevaplar araştırmacılar tarafından ayrı ayrı okunmuştur. Formlardan elde edilen betimlemeler kodlanarak kategoriler belirlenmiştir. Kodlama ve kategorileştirmede araştırmacılarından ikisi önce ayrı ayrı kategorileri belirlemiş ve tutarlılığı sağlamıştır. Daha sonra bir araya gelmiş kategorilere isim vermede anlaşmazlıkları gidererek eşleşmeleri sağlamış ve ortak bir karara varmıştır.

Araştırmada katılımcıların gerçek isimleri yerine Ö1, Ö2, Ö3 şeklinde verilen kod isimler kullanılmıştır. Öğrencilerin aileleri ile iletişime geçilmiş, araştırma ile ilgili bilgi verilmiş ve öğrenciler gönüllülük esasına göre araştırmaya dâhil edilmişlerdir.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Araştırmacılar arasında “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan konular belirlenmiştir. Miles ve Huberman (1994) tarafından ortaya konan Görüş Birliği / (Görüş Ayrılığı + Görüş Birliği) x 100 formülü ile kodlayıcı güvenirligi % 98 olarak bulunmuş ve belirlenen kategorilerin tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anlaşılabilirliği sağlamak amacıyla öğrenci ifadelerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada ulaşılan öğrenci sayısı sınırlı olmakla birlikte göç ile gelen öğrencilerin Türkçeyi anlama ve konuşma sorunu bulunmaktadır. Bu öğrencilerle tercüman eşliğinde görüşme yapılmıştır. Genel olarak öğrenciler Türkçeyi anlama ve kendilerini ifade etmekte zorlandıkları için, verdikleri cevaplar kısa cümleler şeklindedir.

Bulgular

Bu bölümde araştırma soruları temel alınarak oluşturulan bulgulara yer verilmiştir. Her bir tema tablo olarak sunulmuş, tablolarda kategorilere tablo altlarında da kategorilere ilişkin betimlemelere yer verilmiştir.

Öğrencilerin Arkadaşları ile Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri

Araştırmanın birinci sorusu olan “Arkadaşlarıyla hiç sorun yaşadın mı? Hangi sorunlarla karşılaştın?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. “Arkadaşlarıyla hiç sorun yaşadın mı? Hangi sorunlarla karşılaştın?” sorusuna alınan cevaplar

Kategoriler	Alt Kategoriler	f
Evet	Şiddet/itme/vurma	6
	Dalga geçmek/kötü davranmak	5
	Rahatsız edilmek	4
	Küfür/hakaret	3
	El hareketi/taciz	2
	Dışlanma	2
	Bağırma/Kızma	1
Hayır		3
Toplam		26

Tablo 2 incelendiğinde katılımcı öğrencilerin arkadaşları ile en çok “şiddet/itme/vurma”, sonra “dalga geçmek/kötü davranmak”, “rahatsız edilmek” ve “küfür/hakaret”, “el hareketi/taciz”, “dışlanma” ve en az “bağırma/kızma” davranışları ile karşılaştıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcı üç öğrenci ise arkadaşları ile hiçbir sorun yaşamadığını belirtmiştir.

Arkadaşları tarafından şiddete maruz kaldığını belirten bazı öğrenci ifadeleri şöyledir:

“Her gün her teneffüs arkadaşlarımla sorun yaşıyorum. Mal deyip küfür ediyorlar ve vuruyorlar. İsmimle dalga geçiyorlar. (Ö7)”, “El hareketi yapıyorlar.(Ö9)”, “Kafama vuruyor, karışıyor, rahatsız ediyorlar, itip, bağıyorlar. (Ö14)”, “Bazıları sataşılıyor.(Ö10)” ve “Arkadaşlarım bana kötü davranıyor, kızıyorlar.(Ö2)” şeklinde arkadaşları ile yaşadıkları sosyal sorunlarını ve maruz kaldıkları davranışları belirtmişlerdir.

Katılımcı çoğu öğrenci, arkadaşlarının dalga geçtiğini ve kötü davrandığını farklı şekillerde ifade etmiştir: “Derste rahatsız ediyorlar, dayak yiyorum, benimle dalga geçiyorlar.(Ö1)”, “Benimle dalga geçip, rahatsız ediyorlar. (Ö13)”.

Bir öğrenci küfür ve hakarete maruz kaldığını “Arkadaşlarım, küfür ediyorlar, itiyorlar, vuruyorlar. (Ö3)” ifadesiyle, başka bir öğrenci dışlandığını “Arkadaşlarım beni oyunlarına almıyorlar, hep dışlıyorlar.(Ö4)” ifadesi ile belirtmiştir.

Öğrencilerin Arkadaşları ile Yaşadıkları Sorunlarını Kimin Çözebileceğine İlişkin Görüşleri

Araştırmanın ikinci sorusu olan “Arkadaşlarıyla ilgili sorunlarını kimin çözebileceğini düşünüyorsun?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 3’de belirtilmiştir.

Tablo 3. “Arkadaşlarıyla ilgili sorunlarını kimin çözebileceğini düşünüyorsun?” sorusuna alınan cevaplar

Kategoriler	f
Öğretmenim	6
Kendim	4
Müdür	4
Hiç Kimse	2
Ailem	1
Toplam	17

Tablo 3 incelendiğinde katılımcı öğrencilerin arkadaşları ile karşılaştıkları sorunların çözümünü en çok *öğretmeninin* gerçekleştirebileceğini ikinci sırada ise *kendinin*, *müdürün* çözebileceğini düşündükleri görülmektedir. Katılımcıların daha azı ise arkadaşları ile yaşadığı sorunu *hiç kimsenin* çözemeyeceğini en azı ise *alesinin* çözebileceğini düşünmektedir.

Öğrencilerin Arkadaşları ile Yaşadıkları Sorunlarını Nasıl Çözebileceklerine İlişkin Görüşleri

Aşağıda öğrencilerin arkadaşları ile yaşadıkları sorunun çözümü için neler yapabileceklerine dair verdikleri cevaplar Tablo 4’te görülmektedir.

Tablo 4. “Arkadaşların ile yaşadığın sorunları nasıl çözersin?” sorusuna alınan cevaplar

Kategoriler	f
Öğretmenim ile konuşurum	6
Hiçbir şey yapmam	4
Kendim konuşurum/uyarırım	3
Vururum	1
Aileme söylerim	1
Uzak dururum	1
Toplam	16

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların çoğunluğu “öğretmen ile konuşarak”, daha azı “hiçbir şey yapmayarak”, “kendi konuşup/uyararak”, en azı ise problemin çözümünü “vurarak”, “ailesine söyleyerek” ya da o arkadaştan “uzak durarak” gerçekleştirebileceğini ifade etmiştir.

Katılımcı öğrencilerden birinin “Anneme söylüyorum, eğer annem müdahale etmezse o zaman ben öğretmenle konuşuyorum. (Ö3)” ifadesine benzer şekilde “Öğretmene söylüyorum.(Ö11)”ve “Öğretmenin onlarla konuşmasını sağlamaya çalışıyorum.(Ö7)” açıklamaları çözüm için yardım arayışlarını ifade etmektedir. Ö14 kodlu öğrenci ise: “Arkadaşımla sorun yaşadığımda öğretmenime söyledim, ben bir şey yapamam deyince sorunum öylece kaldı.” ifadesiyle sorunu çözemediğini belirtmiştir.

Bu öğrencilerin çoğu arkadaşlarıyla sorun yaşadıklarında hiçbir şey yapmadıklarını doğrudan ifade etmişlerdir: “Hiçbir şey yapmıyorum (Ö9)”, “Sessiz kalıyorum (Ö8)”. Öncelikle doğrudan iletişime geçip sorunu çözmeye çalışan öğrencilerden bazı ifadeler ise şöyledir: “Kendim uyardım (Ö13)”, “Kendim konuştum, öğretmene söyledim (Ö4)”, benzer şekilde başka bir öğrenci “Uyardım, öğretmene söyledim (Ö1)” demiştir. Sorunu “Herkesten kaçıp uzak durmaya çalışıyorum, beni rahatsız edenleri dövüyorum. (Ö15)” ifadeleriyle çözmeye çalıştığını belirten bir öğrencinin cevabı ise oldukça düşündürücüdür.

Öğrencilerin Arkadaşları ile Yaşadıkları Sorunlarda Arkadaşlarından Beklentileri ve Düşündükleri Çözümlere İlişkin Görüşleri

Tablo 5’te arkadaşıyla sorun yaşayan öğrencilerin arkadaştan beklentileri ve çözümün ne olduğunu düşündükleri yönünde verdikleri cevaplar görülmektedir.

Tablo 5. “Sorun yaşadığın arkadaşından beklentin nedir? Çözümün ne olduğunu düşünüyorsun?” sorusuna alınan cevaplar

Kategoriler	f
İyi davranmak/dışlamamak/arkadaş olmak	8
Saygı	2
Sevgi	2
Dalga geçmemek/vurmamak	2
Sınıf/Okul değiştirmek	2
Uzak durmak	1
Vurmak	1
Toplam	18

Tablo 5'te katılımcı öğrencilerin çoğunun "arkadaşlarının kendilerine iyi davranma/dışlamama/arkadaşça davranma"nın, daha azı "saygı" ve "sevgi" göstermenin "dalga geçmemek/vurmama"nın ve "okul/sınıf değiştirme"nin çözüm olduğunu düşündüğü görülmektedir. Öğrencilerin en azı ise "uzak durma" ve "vurma" davranışını çözüm olarak görmektedir. Aşağıda katılımcı öğrencilerin arkadaşlarından çözüm olarak beklentilerine kendi ifadelerinden örnekler verilmiştir.

Bu öğrencilerin çoğu kendilerine iyi davranılmasının özlemi içinde olduklarını hissettirir şekilde; "Arkadaşlarımın bana iyi davranmasını istiyorum. (Ö10)", "Arkadaşlarımın bana iyi, saygılı davranmasını ve beni sevmelerini istiyorum. (Ö3)", "Arkadaşlarımın da bana benim onlara davrandığım gibi güzel davranmalarını istiyorum.(Ö14)" demişlerdir. Arkadaşları kendisiyle dalga geçmeyi bırakırsa sorunun çözüleceğini düşünen öğrenciler "Benimle dalga geçmesinler ve saygılı olsunlar (Ö13)" ve "Dalga geçilmemesi ve vurulmaması sorunu çözebilir(Ö7)" ifadeleri ile düşüncelerini belirtmiştir.

Katılımcı iki öğrenci okuldan ya da sınıftan ayrılmayı çözüm olarak gördüğünü; "Müdürün çocuklara iyi davranın dediği başka okula gitmek istiyorum, arkadaşlarım bana iyi davransınlar, arkadaşım olsunlar istiyorum. (Ö8)" ve "Başka sınıfa gönderilmek istiyorum, bana iyi davranılmasını istiyorum. (Ö9)" diyerek bu düşüncelerini ifade etmişlerdir. Başka bir öğrenci ise "Oyunlara alınmak, dışlanmamak, düşman olarak görülmemek istiyorum. (Ö4)" diyerek çözümden ziyade hayallerini ifade eder gibi cevap vermiştir.

Başka bir öğrenci ise sorunun çözümünün onlardan uzak durmak olduğunu, eğer bu da olmazsa şiddete başvurduğunu "Onlardan uzak durmak sorunu çözebilir. Hiç olmazsa ben de beni rahatsız edenleri dövüyorum. (Ö15)" şeklinde ifade etmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu bölümde katılımcı öğrencilerin arkadaşları ile yaşadıkları sorunlara ve çözüme ilişkin görüşleri ile ilgili sonuçlara, tartışmaya ve önerilere yer verilmektedir. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak;

- Katılımcı öğrencilerin arkadaşları ile en çok "şiddet/itme/vurma", sonra "dalga geçmek/kötü davranmak", "rahatsız edilmek" ve "küfür/hakaret", "el hareketi/taciz", "dışlanma" ve en az da "bağırma/kızma" sorunları ile karşılaştıkları,
- Katılımcı öğrencilerin arkadaşları ile karşılaştıkları sorunları en çok öğretmenin ikinci sırada kendinin, müdürün çözebileceğini düşündükleri; daha azı arkadaşları ile yaşadığı sorunu hiç kimsenin çözemeyeceğini en azı ise ailesinin çözebileceğini düşündükleri,
- Katılımcı öğrencilerin çoğunluğunun "öğretmen ile konuşarak", "hiçbir şey yapmayarak", "kendi konuşup/uyararak", daha azının ise problemin çözümünü "vurarak", "ailesine söyleyerek" ya da o arkadaştan "uzak durarak" gerçekleştirebileceğini düşündüğü ve
- Katılımcı öğrencilerin çoğunun "arkadaşlarının kendilerine iyi davranmasını/dışlamaması", "saygı" ve "sevgi" göstermenin çözüm olduğunu düşündüğü tespit edilmiştir. Öğrencilerin daha azı ise "uzak durma" ve "vurma" davranışını çözüm olarak düşündükleri sonucuna varılmıştır.

Başar, Akan ve Çiftçi (2018) öğretmen görüşlerine göre, mülteci öğrencilerin iletişim sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. İletişim sorunları başlığı altında ise bu öğrencilerin öğrenme öğretme ortamından soyutlanma, kavramları anlayamama/algılayamamanın yanı sıra yaşamsal dışlama, sosyal dışlama ve sözel iletişim yetersizliği yaşadıklarını tespit etmiştir. Dil sorunu yaşadıkları için verilen mesajlar mülteci öğrenciler tarafından anlaşılammakta; yanlış yargı ve olumsuz söylemler sonucunda mülteci öğrenciler dışlanmaya maruz kalmakta; ayrıca araştırmada öğrencinin kendini sınıftan soyutlamasının uyum ve tutum sorunlarını ortaya çıkarmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar eldeki araştırmadaki dışlanma ve iletişim kaynaklı sorunlar ile örtüşmektedir.

Meloni (1986), yabancı uyruklu öğrencilerin yaşadığı sosyal sorunları, sosyal gelenekler, arkadaş edinme, karşı cinsle ilişkiler ve sosyal gruplar tarafından kabul sorunları şeklinde tespit etmiştir. Sicat (2011) yabancı uyruklu öğrencilerin kültürel uyumda sorun yaşadıklarını tespit etmiştir. İmamoğlu ve Çalışkan (2017) ise farklı olarak yabancı uyruklu öğrencilerin arkadaşları ile başta sorun yaşasalar bile oyun aracılığıyla ortak bir dil oluşturduklarını ve arkadaşlarıyla iletişim kurabildiklerini tespit etmiştir. Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş (2016, s. 209) öğretmenlerin yabancı uyruklu öğrencilerin eğitiminde dil ve davranış sorunu ile karşılaştıklarını belirlemişlerdir.

Şimşir ve Dilmaç (2018) da araştırmalarında yabancı uyruklu öğrencilerin farklı etnik ve kültürel yapılarından dolayı okula uyum problemi yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yine bu araştırmaya katılan öğretmenler Türk öğrencilerin kavga ve şiddet sorunundan bahsetmiştir. Yani Türk öğrenciler zaman zaman yabancı öğrencilere şiddet uygulamaktadır. Eldeki çalışmada da öğrencilerin verdikleri cevaplarda şiddet, kötü muamele ve hakaret gördüklerini belirtmeleri bu çalışmalarla benzerlik göstermektedir.

Alan yazında uluslararası öğrencilerin dil sorunu yaşadıkları pek çok araştırmanın bulgularında yer almaktadır. Ren (2015; akt. Çekiç, 2019) Çinli mülteci çocuklarla yaptığı araştırmasında çocukların İngilizce düzeyleri ile sosyal becerileri arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Dolayısıyla Türkçeyi iyi düzeyde kullanamayan katılımcıların bu durumun onların sosyal becerilerine, iletişimlerine ve arkadaş ilişkilerine yansıdığı yorumunu yapmak mümkündür.

Erdem (2017) mülteci öğrencilerin bulunduğu sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunların başında öğretmenlere göre; öğrencilerin dil bilmemesini olduğunu ve eğitim süresince mülteci öğrencilerin ders içeriğinden ziyade dili öğrenmelerinin amaçlamakta olduğunu tespit etmiştir. Avcı (2019) da benzer şekilde mülteci okul öncesi öğrencilerinin okulda yaşadıkları temel sorunun dil sorunu ve kültür farklılığından dolayı oluşan uyum sorunu olduğunu; öğrencinin yaşadığı dil sorunu ve beraberinde akranlarıyla iletişim kuramıyor olması zamanla davranış sorunlarına da yol açmakta olduğunu tespit etmiştir. Şeker ve Akman (2016) yaptıkları çalışmada algılanan ayrımcılığın sosyokültürel uyumda yaşanan zorlukla pozitif ilişkili olduğunu; öğrencilerin algılanan ayrımcılık düzeyi arttıkça daha fazla sosyokültürel uyum zorluğu yaşadıkları belirlemişlerdir. Eldeki çalışmada da uluslararası öğrencilerin dışlanma davranışı ile karşılaşılıyor olmaları ayrımcılık sorunuyla karşılaştıklarını düşündürmektedir.

Aksakal (2017), okula devam eden Suriyeli mülteci çocukların okul ortamında yaşadıkları sorunları güven, yardım ve iletişim olarak üç grupta toplamıştır. Öğrencilerin yaşadıkları travmatik olaylardan

dolayı çevresindekilere güven duymadıkları, dil ve iletişim sorunları yaşadıkları ve ekonomik olarak zor durumda oldukları için bunların eğitimlerine olumsuz etki ettiğini tespit etmiştir. Bu bulgular eldeki çalışmada öğrencilerin arkadaşlarıyla yaşadıkları şiddet, dışlanma sorunları ile dil ve iletişim kaynaklı sorunlar ile örtüşmektedir.

Levent ve Çayak (2017) okul yöneticileri ile gerçekleştirdikleri çalışmada katılımcıların tamamına yakınının, Suriyeli öğrencilerle ilgili olarak en fazla iletişim problemleri yaşadıklarını belirtmişlerdir. Tosun, Yorulmaz, Tekin ve Yıldız (2018) sığınmacı öğrencilerin dil bilmemelerinin, sosyal hayatlarında ve okul süreçlerinde en temel uyum problemi olduğunu, bunun farklı sorunlara neden olabildiğini tespit etmiştir. Bulut, Kanat-Soysal ve Gülçiçek (2018) Suriyeli öğrencilerin örgün eğitime katılmasında en önemli sorunların öğrencilerin okula uyum süreçlerinde yaşadığını belirtmişlerdir.

Palaz, Çepni ve Kılcan (2019) ortaokul örneğinde mülteci öğrencilere yönelik düşünce ve tutumları belirlemeye çalıştıkları araştırmalarında öğrencilerin çoğunluğunun Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye geldiği konusunda olumlu algılara sahipken, katılımcıların bazılarının bundan memnun olmadıklarını ifade ettiklerini tespit etmişlerdir. Eldeki araştırmanın katılımcı öğrencilerin arkadaşları ile yaşadıklarını belirttikleri tüm ifadeler Türk ilkökul öğrencilerinin de mülteci öğrencilerden memnun olmadıklarını ve iyi ilişkiler kurmak istemediklerini göstermesi açısından benzerlik göstermektedir. Türk öğrencilerin bu olumsuz yaklaşımları ise, göç ile gelen öğrencilerin doğal olarak yaşadıkları kültürel şoku daha da etkileyebileceğini düşündürmektedir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin okula ve arkadaşlarına uyumu, eğitim sürecine etkin katılımında öğretmenin bakış açısı oldukça önemlidir. Öğretmenin iletişime açık olması, sorun çözme stratejilerini bilmesi ve diğer öğrencilere de uygulaması, olumlu ve barışçıl tavır sergilemesi sınıf içinde yaşanan birçok sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır. Nitekim eldeki çalışmada katılımcı öğrencilerin çözümde en çok öğretmenden destek bekliyor olmaları öğretmenin süreçteki önemini öğrencilerin perspektifinden de ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın katılımcılarından birinin “*Arkadaşımla sorun yaşadığımda öğretmenime söyledim, ben bir şey yapamam deyince sorunum öylece kaldı sorunu çözemedim. (Ö14)*” ifadesi bu öğrencinin öğretmen tarafından desteklenmediğini düşündürmektedir. Bu öğrencilere öğretmenlerin tutum ve desteği dikkat çekilmesi gereken önemli bir konudur. Amaç ve Yaşar (2018), yaptıkları meta analiz çalışmalarında ortak araştırma bulgularından birisi bu çocuklara yaklaşımda öğretmenlerin pedagojik eksiklikleri olduğudur. Yabancı uyruklu öğrencilerin özellikle de savaş mağduru sığınmacıların eğitimi özel bir alandır ve onların eğitimi öğretmenlerin özel çabasını gerektirmektedir.

Taşar (2019), Suriyeli üniversite öğrencilerinin kendilerini, arkadaşlarına, görevlilere ve ders hocalarına tam olarak ifade edemediklerini bulgulamıştır. Eldeki çalışmada çoğunlukla öğrencilerin arkadaşları ile yaşadıkları sorunlarının çözümünde “*hiçbir şey yapmayarak*” cevabı kendilerini ifade edemedikleri/etmedikleri açısından benzerlik göstermektedir.

Avcı (2019)'nın okul öncesi mülteci çocukların sınıfta etkinliklere katılmadan bir köşede sessizce izlemeyi, etkinlikler ne kadar eğlenceli olsa da uzak kalmayı tercih ettikleri bulgusu bu çocukların sosyal sorunlarına da sosyal etkinliklere de katılımsız kaldıklarını düşündürmesi açısından benzerdir. Şimşir ve Dilmaç (2018)'in araştırmasına katılan dört öğretmen Türk öğrencilerin yabancı uyruklu öğrencilerle

iletişim kurmada isteksiz olduğundan bahsetmiştir. Eldeki çalışma da katılımcı öğrencilerin arkadaşlarından iyi davranışlar beklemesi, saygı ve sevgi istemesi bu ilgiyi görmediklerini düşündürmesi açısından önemlidir. Öğrencilerin maruz kaldığı hakaretlerin de saygı ve sevgiyi, ayrıca sağlıklı bir iletişimi zedelediği belirtilebilir. Yine aynı çalışmada öğretmenlerin biri “*daha çok Suriyeli çocukların birbirleri ile konuştuğunu*” belirtmiştir. Sezgin ve Yolcu (2016) ise, toplumsal kabul sürecinde Suriyeli üniversite öğrencisi gençlerin toplumda pasif olarak onay bulmaya yönelik davranışları tercih ettiklerini gözlemlediklerini kaydetmişlerdir. Buna ek olarak da zor yaşam koşullarında olmalarına rağmen kabul edilme ve uyum sağlama konusunda çaba sarf ettiklerini, bunun yanı sıra kendilerini zorlayacak şartlardan kaçındıklarını ve sessiz kalmayı tercih ettiklerini ifade etmenin doğru olacağını belirtmişlerdir. Her iki çalışmada da ifade edilenler eldeki çalışmayla benzer şekilde bu çocukların sorun yaşadıkları Türk çocuklardan uzak durdukları, sessiz kaldıkları ve hiçbir şey yapmadıkları bulguları ile örtüşmektedir.

Sicat (2011) üniversiteye kayıtlı yabancı uyruklu öğrencilerin yaşadıkları sorunlarla başa çıkmak için koşullara uyum sağlama, uzlaşma, dua etme, aile ve arkadaşlarla sürekli iletişim ve spor aktiviteleri ile öğrencilerle iç içe geçme stratejilerini benimsediklerini tespit etmiştir. Tosun, Yorulmaz, Tekin ve Yıldız (2018) öğrencilere Türkiye’de mülteci olmanın getirdiği zorluklarla nasıl baş ettikleri ile ilgili sorular sorulduğunda; dini, ailevi ve sosyal birtakım çözümler ile ilgili örnekler verdikleri görülmektedir. Kendilerine destek olan manevi bir unsur olarak dinden bahseden öğrenciler namaz kılmak, Kur’an okumak, dua etmek gibi ibadetleri sorunlarını çözmek için öne çıkarmaktadır. Ayrıca ailelerinden destek almanın da iyi geldiğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin bazı ahlaki ya da kişisel değerleri de zorluklarla baş etmede çözüm olarak gördükleri tespit edilmiştir. Örneğin sakin olmak, cesaretli olmak, sabırlı olmak, öğrencilerin sıkça dile getirdiği çözümler arasında yer almaktadır. Bu çalışmada bazı öğrenciler ise çevrelerindeki kişilerin yardımseverliğini ve arkadaş edinmeyi ve onlarla dertleşmeyi sorunlarla baş etme konusunda yardımcı sosyal etmenler olarak dile getirmişlerdir.

Amaç ve Yaşar (2018) ilk ve ortaokullardaki Suriyeli öğrencilerle ilgili çalışmasında öğrencilerin dil problemini, öğretmenlerin pedagojik eksikliklerini ve iletişim eksikliği sorunlarını tespit etmiştir.

Agcadağ-Çelik (2019), sınıf öğretmenleri üzerinde yaptığı çalışmasında Suriyeli öğrencilerin şiddete eğilimli olduklarını, oyunlarının bile şiddet içerdiğini ve birbirlerine fiziksel olarak zarar veren davranışlar sergilediğini tespit etmiştir. Şimşir ve Dilmaç (2018)’in çalışmasında araştırmaya katılan öğretmenler yabancı uyruklu öğrencilerin kavga ve şiddet sorunlarından bahsetmiştir. Bu sonuçlar eldeki çalışmada da az da olsa sorunu vurarak çözebileceğini ifade eden öğrenci ifadeleri ile örtüşmektedir. Suriyeli çocuklardaki saldırganlık eğilimini, savaşa ve olumsuzluklara şahit olmaları üstüne, kendilerinin de okul ortamında şiddet, hakaret, dışlanma, kötü muamele sorunları yaşamaları ile ilişkilendirilebilir. Şöyle ki bu çalışmalara benzer olarak eldeki çalışmada da belirlenen iletişimde, sosyal ilişkilerdeki sorunların, dışlanma ve şiddet sorununun çözülmemesi, uzun vadede daha büyük sorunlara neden olabileceği de düşünülebilir.

Bu çalışmadan ortaya çıkan sonuçlar ışığında öğrencilerin arkadaşlarıyla yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri; *şiddet, hakaret, alay, dışlanma* şeklinde sıralanmaktadır. Öğrencilerin yaşadıkları sorunlara kendilerinin uyguladığı çözüm önerileri ile ilgili görüşleri ise; arkadaşlarla ilgili sorunların çözümünde

öğretmenin arkadaşını uyarmasını isteme, arkadaş ile konuşma, uzak durma ve şiddete başvurma şeklindedir. Bu sonuçlardan hareketle aşağıdaki öneriler sunulabilir.

İlgili Kurumlara Yönelik Öneriler

- Göç ile gelen ilkökul öğrencilerine sosyal destek ve dil öğretimi programları uygulanabilir.
- Yabancı uyruklu öğrencilerin okul ortamında yaşanabilecek çeşitli sorunlara karşı sorun çözme becerilerinin geliştirilmesine yönelik rehberlik faaliyetleri sağlanabilir.
- Yabancı uyruklu öğrencileri yaşadıkları/yaşayabilecekleri sorunlara yönelik aileleri de içine alan eğitici faaliyetler planlanabilir.
- Mülteci öğrenciler arkadaşları tarafından dışlanmaması için öğretmen, müdür, veli ve yöneticilerin duruma hâkim olmaları ve gerekli önlemleri alması sağlanabilir.
- Mülteci öğrenciler arkadaşları tarafından akran zorbalığına maruz kalmaması/dışlanmaması için rehberlik kapsamında tüm öğrencilere farklı kültürlerden öğrencilerle iletişim seminerleri verilebilir.
- Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi ve sosyal uyumu ile ilgili öğretmenlere hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.
- Sosyal uyum ve çok kültürlü eğitim ile ilgili okullarda psikolojik danışma ve rehberlik faaliyetleri düzenlenip ve belli bir program dâhilinde öğrencilere eğitimler verilebilir.
- Öğretmen yetiştiren kurumlarda çok kültürlü eğitim ile ilgili dersler okutulabilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerinin yaşadıkları sorunlar ve çözümlerine ilişkin araştırmalar yapılabilir.
- Branş öğretmenleri, üniversite öğretim elemanları ve öğretmen adayları ile yabancı uyruklu öğrencilerin sorunları üzerine araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Agcadağ Çelik, İ. (2019). Sınıf öğretmenleri gözünden Suriyeli mülteci çocuklar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(66), 662-680. DOI: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3615>
- Aksakal, İ. (2017). Suriyeli mülteci öğrencilerin Türk eğitim sistemine ve sınıf ortamına uyum sorunları (Kars ili örneği). *Turan-sam: Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, Turan-sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9(36), s.669-676. issn: 1308-8041, e-issn: 1309-4033; DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292-303. ISSN: 1307-9581, 292-303. www.sosyalarastirmalar.com adresinden 27.04.2020 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- Amaç, Z. ve Yaşar, M. R. (2018). İlk ve ortaokullardaki Suriyeli öğrencilerin eğitimi: Türkiye’de yapılan akademik çalışmalar üzerine sistematik bir inceleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(85), 417-434.
- Avcı, F. (2019). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden mülteci öğrencilerin sınıf ortamında karşılaştıkları sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri. *Language Teaching and Educational Research*, 2(1), 57-80. DOI: 10.35207/ater.537817
- Başar, M., Akan, D. ve Çiftçi, M. (2018). Mülteci öğrencilerin bulunduğu sınıflarda öğrenme sürecinde karşılaşılan sorunlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(5), 1571-1578. DOI: 10.24106/kefdergi.427432
- Baysal, Z. N. (2015). Hayat bilgisi dersinde beceri öğretimi. M.Gültekin (Ed.) *Hayat Bilgisi Öğretimi* içinde, (ss. 215-248). Ankara: Nobel Yayınları.

- Bulut, S., Kanat-Soysal, Ö. ve Gülçiçek, D. (2018). Suriyeli öğrencilerin türkçe öğretmeni olmak: suriyeli öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan sorunlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 1210-1238.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR]. (2017). *Syrian refugee response plan*. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> adresinden 22.04.2020 tarihinde indirilmiştir.
- Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Küresel Eğilimler Raporu- Unhcr-Forced Displacement in 2017. <https://www.unhcr.org/5b27be547> adresinden 26.04.2020 tarihinde indirilmiştir.
- Birleşmiş Milletler Kriz Ortamında Mülteci Eğitimi (2018). <https://www.unhcr.org/5b852f8e4.pdf> adresinden 20.04.2020 tarihinde indirilmiştir.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2020). <https://www.unhcr.org/tr/> adresinden 28.04.2020 tarihinde indirilmiştir.
- Çekiç, A. (2019). Türk ve mülteci (suriye vatandaşları) öğrencilerin sosyal becerilerinin karşılaştırılması. 6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi (26-27 Nisan, Gaziantep, Türkiye) *Eğitim Bilimleri Tam Metin Bildiri Kitabı* içinde (ss. 173-177). Elazığ: Asos Yayınları.
- Demir, S. (2012). Çok kültürlü eğitimin erciyes üniversitesi öğretim elemanları için önem derecesi. *Turkish Studies* 7(4), 1453-1475.
- Erdem, C. (2017). Sınıfta mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- Güngör, F ve Şenel, E. A. (2018). Yabancı uyruklu ilkokul öğrencilerinin eğitim – öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri. *AJESI - Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 124-173 DOI: 10.18039/ajesi.454575
- İmamoğlu, H. V. ve Çalışkan, E. (2017). Yabancı uyruklu öğrencilerin devlet okullarında ilkokul eğitimine dair öğretmen görüşleri: Sinop ili örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 529-546.
- Karataş, K. (2019). Göç travması bağlamında kültürel şok kavramına kuramsal bir bakış. V Human & Civilization Congress from Past to Future-INES Full Text Book, Antalya-Turkey, 967-973. Çizgi Kitabevi.
- Köse, N., Bülbül, Ö., ve Uluman, M . (2019). Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Continuous Vocational Education and Training*, 2(1), 16-29.
- Levent ve Çayak (2017). Türkiye’deki suriyeli öğrencilerin eğitime yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14-1(27), 21-46.
- Meloni, C. F. (1986). Adjustment problems of foreign students in U. S. colleges and universities. Office of Educational Research and Improvement (ED), Washington, DC.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Ed.). Ankara: Nobel [Orijinal baskı 2009].
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Palaz, T., Çepni, O. ve Kılcan, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinin mülteci öğrencilere yönelik düşüncelerinin ve tutumlarının belirlenmesi. *Elektronik Türkçe Çalışmaları*, 14(3), 1661-1684.
- Sarıtaş, E., Şahin, Ü. ve Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 208-229.
- Sezgin, A. A. ve Yolcu, T. (2016). Göç ile gelen uluslararası öğrencilerin sosyal uyum ve toplumsal kabul süreci. *Humanitas*, 4(7), 417-436.
- Şeker, B. ve Akman, E. (2016). Uluslararası süreç psikolojik ve sosyokültürel süreçleri. *Çukurova Tıp Dergisi*, 41, 504-514 <http://dergipark.org.tr/en/pub/cumj/issue/18992/237504>
- Sicat, R. M. (2011). Foreign students’ cultural adjustment and coping strategies. *International Conference on Social Science and Humanity IPEDR*, 5, 338-341.
- Şimşir, Z. ve Dilmaç, B. (2018). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *İlköğretim Online*, 17(3), 1719-1737. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr> DOI: 10.17051/ilkonline.2018.466425
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü İstatistikleri (2020). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden 02.06.2020 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- Taşar, H. H. (2019). Türkiye’deki suriyeli mültecilerin yükseköğretim sorunları: adyaman üniversitesi örneği. *Adyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(31), 160-187 DOI: <https://dx.doi.org/10.14520/adyusbd.491012>
- Taştan, C. ve Çelik, Z. (2017). Türkiye’de suriyeli çocukların eğitimi: güçlükler ve öneriler. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

- Tosun, A., Yorulmaz, A., Tekin, İ. ve Yıldız, K. (2018). Mülteci öğrencilerin eğitim sorunları, eğitim ve din eğitiminden beklentileri: Eskişehir Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 107-133.
- Türkiye Göç Raporu, 2016 (2017). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları. Yayın no: 40, Ankara.
- Tüzün, I. (2017). Türkiye’de mülteci çocukların eğitim hakkını ve karşılıklı uyumu destekleyen yaklaşımlar, politikalar ve uygulamalar. European Liberal Forum 2017. <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/u/turkiyede-multeci-cocuklarin-egitim-hakkini-destekleyen-yaklasimlar-politikalar-ve-uygulamalar-fnf-turkiye.pdf> adresinden 02.04.2020 tarihinde indirilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.